

Lull, Ramón
Libre del orde de cavayleria

Libre del orde
d Cauayleria
compost a Miramar
d Mallorca p Mestre
Ramon
Lull.

¶ Sant Jordi, patro de la Cavalleria catalana.

A S. A. J. y R.

Luis Salvador Archiduch ð Auſtria.

Es que la divinal Providencia vos dugue a viſitar l' illa de Mallorca que tant encobehiu, ſos fills mes deſconexents tenen en V. A. un noble exemple y un bell eſtimol per apendre de benvoler y ð enaltir les glorioſes recordances de ſa terra: y los que ja ſentiam per elles la paſſio exaltada de l' amor de patria, un gran deute ð agrahiment que la matexa dificultat de ſatiſfer com lo cor deſija, mou l' honra a paleſarlo en trobarne avinenteſa.

Aço 'm fa mes greu la recança de no haver pogut contribuir al poetich homenatge que per iniciativa de V. A. los trobadors mallorquins

dedicaren a Ramon Lull, en el sise centenari de la fundacio del Colegi de Miramar. Atribulat aquells dies per la mort d'un company que dexa un gran buyt en la literatura y mes en mon cor, ni 'l sossech trobi per cercar entre les oblidades rimes de ma lunyana jovenesa qualque una de mes humils glosades ab que testimoniejar la veneracio que he tengut sempre a nostre Mestre. Mas ja que no pogui ajustar ma veu desentonada a les armonioses dels benvolguts poetes que de Palma a Formentor cantaren la gloria del doctor illuminat y martyr, voldria quitar part de mon deute publicant ara un dels primers tractats que l' inspirat fundador d'aquell Colegi hi va compondre, donant a l' estampa son libre encara inedit del Orde de Cavaylaria.

Esta obra perduda desde 'l segle passat, y de la qual no 'n conexia mes que 'l mot darrer del titol, dexondi ma fantasia de infant y ma cobejança de jove, fins que despres de vanes inquisicions per descubrirne algun trellat, un erudit fill de Cadiz (en certa renouera publicacio de fa una trentena d'anys) revela l' existencia d'una copia antiga en dita ciutat. Y aquell precios Ms., que al cap de molt temps d'percaçar logri adquirir, y un altre d'incomplert que ique venal fa poch y posseeix mon amich en M. V. Amer, son los originals que han servit per la present edicio.

Lo recort de la primera benehida estampa de Mallorca, que l' enginyos valldemosi mestre Nicolau Calafat funda en Mil.cccc.lxxxv en eix mateix predestinat alberch de Miramar, m' ha duyt a triar esta letra, per dirse encara inconscientment lemosina com un tribut a nostra literatura malaguanyada, puix que ferida de mort cuytas mes que les altres peninsulars per estrenar en Valencia lo torcul immortal en l' albada de sa invencio. Aytal letra y paper fets aposta a la fayso dels que s' estilaren a la primeria de l' Impremta, donant a est breu volum lo segell d una antigalla, aydaran tal volta per jutjarlo ab l' esperit ab que son autor l' improvisa sis segles endarrera, quant ab son Art general a la ma y los ulls clavats en l' ideal de l' alta Cavalleria (que fon per l' edat mijana lo que 'ls temps heroychs per l' antiga) somiava possible la generosa creuhada de la raho y de la caritat que li alcança la corona del martyri.

Nostre filosof volia que «axi con los juristes, «els metges, els clergues han sciencia e liço, e «aprenē lur offici per doctrina de letres... hom «faes scola del Orde de Cauaylaria, e que fos «sciencia scrita, e que fos art mostrada con son «mostrades les altres sciencies.» Est consell fon escoltat?... En lo catorzen segle la gentil ploma de Don Juan Manuel, gran saltejadora de les

obres de Ramon Lull, se apodera dest tractat y feusel seu sens anomenar a son autor: y en lo quinzen, callantlo tambe, la fantasia de Mossen Johanot Martorell, inspirantse en gran part en los desigs y ensenyances d'est doctrinari, malaveja a posarlos en accio en los animats capitols de son famos Tirant lo Blanch.

La singularitat y valua d'una obreta, que cal fer conexer, m' han dat prou agoserament per endreçarla a V. A., estampant, sens licencia, al costat del nom immortal del qui la va escriure lo benvolgut del restaurador de Miramar, segur de que abdosos noms, ja inseparables en boca de tot bon mallorqui, hi continuaran ensemps en l'esdevenidor. Si mon ardiment fos en desgrat d'aquella modestia y humilitat que defugen tot agrahiment pe'l be que arreu escampan, V. A. perdonara que nous n' haja demanat permissio per por de veurem privat d'est esplay que l' amor de patria temps ha requir. Dignauvos donchs acceptar aquesta ofrena de coral regonexença, esmentant que les recordances dels benefactors de nostra terra y de sos grans homens son los balçams dels fills ausents per comportarne la anyorança.

B. L. M. de

V. I. y R. Altesa,

Marian Aguilo y Fuster.

Deu honrat glorios qui sots cõpliment de tots bens ab gracia e ab benediccio vostra comença aquest libre qui es del orde de Cauayleria.

¶ Incipit prologus.

PER significaçã de les .vij. planetes qui son corsos celestials, e gouernen e ordonen los corsos terrenals, departim aquest libre d̃ cauayleria ẽ .vij. parts, a demostrar q̃ los cauaylers han honor e senyoria sobre lo poble a ordonar e a deffendre. ¶ La primera part es d̃l comẽçament d̃ cauayleria. ¶ La segona es del offici de cauayleria. ¶ La tercera es de la examinacio qui coue esser feta al escuder con vol entrar en lorde de cauayleria. ¶ La quarta es de la manera segõs la qual deu esser fet cauayler. ¶ La quinta es de ço que significquen les armes de cauayler. ¶ La sizena es de les costumes que pertanyen a cauayler. ¶ La setena es d̃ la honor q̃s coue esser feta a cauayler.

N vna terra sesde-
uench que vn saui cauayler
qui longamẽt hac manten-
gut l'orde de cauayleria en
la noblesa e força de son alt
coratge: e sauiesa e ventura
lagren mantengut en la ho-
nor ꝺ cauayl'ria en guerres
e en torneigs, en assauts e en batayles, elegi vida
ermitana con viu q̃ sos dies eren breus e natura
li defaylia ꝑ veylesa a usar darmes. En adonchs
desempara sos heretatges, e hereta sos infants:
e en .j. boscatge grã abondos daygues e darbres
fructuoses feu sa habitacio, e fogi al mon per ço
que lo despoderament de son cors, en lo qual era
esdeuengut per veylesa, nol desonras en aqueyles
coses hon sauiesa e ventura lonch de temps lo
hauien tengut honrat. On per asso lo cauayler
cogita en la mort remembrant lo traspassament
daquest segle en laltre, e entes la sentencia perdu-
rable a la qual hauia a venir. ¶ En .j. beyl prat
hac .j, arbre molt gran tot carregat de fruyt on
lo cauayl'r viuia en aquella forest. Dessots aquell
arbre hac vna fontana molt beyla e clara, de la
qual era abõdos lo prat els arbres qui li eren en
torn: e lo cauayler hauia en costuma tots jorns
de venir en aquell loch a adorar e contemplar e

pregar Deus, al qual fasia gracies e merçes de la gran honor que li hauia feyta tots temps de sa vida en est mon. ¶ En aquell temps en la entrada del gran iuern sesdeuench que vn gran Rey molt noble e de bones custumes be habundos, hac manades corts: e per la gran fama qui fon per la terra de sa cort, hun assaut scuder tot sol, en son palaffre caualcāt, anaua a la cort per esser adobat a noueyl cauayler: on ꝑ lo trebayl q̄ hac sostengut d son caualcar, dementre q̄ anaua en sō palaffre adormis. E en aquella hora lo cauayler qui en la forest fabia sa penitencia ffon vengut a la ffont contemplar Deu e mēyspreat la vanitat de aq̄st mon, segons que cascun jorn hauia acustumat. ¶ Dementre que lescuder caualcaua en axi, son palaffre exi dl cami e mes se per lo boscatge, e ana tant la hon li plach ꝑ lo boscatge, tro esdeuench en la fontana hon lo cauayler estaua en oracio. Lo cauayler qui viu venir lescuder lexa sa oracio e assech se en lo bel prat a la ombra del arbre, e comença a legir a .j. libre que tenia en sa fauda. Lo palaffre con fo a la font bech de laygua, e lescuder qui senti en durment que sō palaffre nos mouia despertas, e viu denant si lo cauayler qui fo molt veyl, e hac gran barba e lonchs cabels, e romputs vestiments per la velea / e per la penitencia que fasia fo magre e descolorit, e per les lagremes que gitaua sos ulls foren apoquits, e ac

eſguart ꝺ molta ſancta vida. Molt ſe marauey la la .j. del altre, car lo cauayler hauia longament eſtat en ſon ermitatge, en lo qual no hauia nuyl hom viſt depuys que hac deſemparat lo mon es lexa de poꝛtar armes. E leſcuder ſe marauey la foꝛtment con era eſdeuengut en aquell loch. Leſcuder deuayla de ſon palaffre ſaludant agradablement lo cauayler, e lo cauayler lo aculli hon pus bellament poch, e aſegren ſe en la bella erba .j. pꝛes del altre. Lo cauayler qui conech que leſcuder no volia pꝛimerament parlar, perço coꝛ li volch dar honoꝛ, parla pꝛimerament e dix: ¶ Bell amich, qual es voſtre coꝛatge, ni hon anats, ni per que ſots aſſi vengut? ¶ Senyer, dix leſcuder, fama es per longues terres que .j. Rey molt ſaui ha manada coꝛt et fara ſi mateix cauayler, e apꝛes fara cauaylers altres barons ſtranys e pꝛiuats: on per ayſo jo vag a aquella coꝛt per eſſer noueyl cauayler: et mon palaffre, dementre que jom adoꝛmia per lo trebayl que he haut de les grans joꝛnades, ham amenat en aqueſt loch. ¶ Con lo cauayler auſi parlar de cauayleria, et remembꝛa loꝛde de cauayleria e ſo quey pertany a cauayler, adōchs gita .j. ſuſpir et entra en conſirer membꝛant en lo honrament en lo qual cauayleria lo auia longamēt mantengut. ¶ Dementre que lo cauayler cogitaua en ſi mateix, leſcuder li demana de que era ſon conſirer.

Lo cauayler dix: ¶ Bel fils, mos pensaments son del orde de cauayleria, e del gran deute en q̃ es cauayler con mantenga la alta honor de cauayleria. Lescuder prega lo cauayler que li dixes lorde de cauaylaria qual es, ni per qual manera hom lo pot mils honrar e conseruar en la honor que Deu li ha donada. ¶ Com, fiyl, so dix lo cauayler, e no saps tu qual es la regla e lorde de cauayleria? e cõ pots tu demanar cauayleria tro sapies lorde de cauayleria? cor negun cauayler no pot mantenir lorde que no sap, ni pot amar son orde ni so q̃ pertany a sõ orde si no sap lorde de cauayleria, ni sap conexer lo faylimẽt que sia contra son orde. Ni negun cauayler no deu fer cauayler si no sap lorde de cauayleria, cor desordonat cauayler es qui fa cauayler e no li sap mostrar les custumes quis pertãyen a cauayler. ¶ Dementre q̃l cauayler deia aquestes paraules et reprenia lescuder qui demanaua cauayleria, lescuder demana al cauayler: Senyer, si a vos plazia quem dixessets lorde de cauayleria, assats me sent coratge quel orde apendria, et q̃ siguiria la regla e lorde d̃ cauayleria. ¶ Bel amic, ço dix lo cauayler, la regla e lorde de cauayleria es en aquest libre en lo qual jo lig alcunes vegades per ço quem fassa remembrar la gracia et la merce q̃ Deus ma feta en aquest mon, perço cor hõraua e mantenia lorde de cauayleria a tot mon poder.

Segueix

Cor en axi con cavayleria dona tot ço que per-tany a cavayler, en axi cavayler deu donar totes ses forses a honrar cavayleria. ¶ Lo cavayler liura lo libre al escuder: e con lescuder lach lest, en lo qual entes q̃ cavayler es .j. de .M. homens elet a haver pus noble offici que tots, et ac entesa la regla e lorde de cavayleria, adonchs consira .j. petit e dix: ¶ A sényer Deus, beneyt siats vos quim havets aduyt en loch e en temps con jo haja conexensa de cavayleria, la qual he lonch temps desirada, sens que no sabia la nobilitat de son orde, ni lonrament en que Deus ha posats tots aq̃lls q̇ son en lorde de cavayleria. ¶ Ama-ble fiyl, dix lo cavayler, jo son pres de la mort e mos dies no son molts: on con aquest libre sia fet per retornar la devocio e la leyaltat e lordo-namẽt que cavayler deu haver en tenir son orde, per ayço, bel fil, portats vosen aq̃st libre a la cort hon enats, e mostrats lo a tots aquells q̇ volen esser cavaylers novells: guardats lo, e car lo te-nits si amats lorde de cavayleria. E con serets adobat a novel cavayler, retornats per aquest loch, e digats me quals son aqueyls qui serã fets novels cavaylers e no auran estats obedients a la doctrina de cavaylaria. ¶ Lo cavayler dona sa benediccio al escuder, e lescuder pres lo libre, e pres comiat molt devotament del cavayler, e puja en son palaffre, e anassen a la cort, e tench

son cami molt alegrament. E sauiament e ordonada dona e represēta aquest libre al molt noble Rey e a tota la gran cort, e sofferi q̃ tot cauayller qui am esser en orde de cauayleria lo pusque translatar, perço que a les vegades liga e recort lorde de cauayleria.

¶ Part primera la qual tracta del començament de cauayleria.

Efalli caritat, leyaltat, justicia e veritat en lo mon : comença enamistat, deslleyaltat, injuria e falsetat, e per ayço fo error e torbament en lo poble de Deu, qui era creat perço que Deus sia amat, conegut, honrat, seruit e temut per home. ¶ Al començament con fo en lo mon vengut menyspreament de justicia per minuament de caritat, couench que iusticia retornas en son honrament per temor : e per ayso de tot lo poble foren fets milanaris, e de cascū .M. fo elet e triat .j. home pus amable, pus saui, pus leyal e pus fortz, e ab pus noble coratge, ab mes densenyaments e de bons nodriments que tots los altres. ¶ Encercat fo en totes les besties qual es pus beyla bestia, e pus corrent e que pusca sostenir mes de trebayl, ni qual es pus couinent a seruir home. E cor cauayl es la pus nobla bistia e la pus couinent a

seruir home, per ayço de totes les besties hom eleech cauayl e dona lo al home qui fo elet de .M. homens: e per ayso aquel home ha nom cauayler. ¶ Con hom ac aiustada la pus nobla bistia al pus noble home, en apres couench que hom elegues e trias de totes les armes aquelles armes q̃ son pus nobles e pus couinents a combatre et a deffendre hom de naffres e de mort: et aq̃lles armes hom dona et apropria a cauayler. ¶ Qui vol donchs entrar en lorde d̃ cauayleria, a esmar e pensar li coue lo noble començamẽt de cauayleria, et coue que la noblea de son coratge e son bon nodriment se concort es couenga ab lo començament de cauayleria, car si no ho fahia, contrari seria al orde de cauayleria e a sos començaments. E perço nos coue que lorde de cauayleria reeba sos enemics en sos hõramẽts, ni aq̃yls qui son contraris a sos començaments. ¶ Amor e temor se couen cõtra desamor e mẽyspreament, e per ayso couench que cauayler per noblea de coratge e de bones custumes, e per la honor tan alta e tan gran la qual li es feta per eleccio, et per cauayl, et per armes, fos amat e temut per les gents, e que per la amor retornas caritat e ensenyament, et per la temor retornas veritat e iusticia. ¶ Home en quant ha mes de seny e dentenimẽt, e es de pus forts natura que fembra, pot esser milor que fembra: car si no era

tan poderos a esser bo con la fembra, seguir sia q̃ bondat e forsa de natura fos contrari a bonea de coratge e de bones obres. Ou en axi con home per sa natura es pus apparayat a hauer noble coratge e a esser bo que la fēbra, en axi home es pus apareylat a esser auol que la fembra, cor si no era no seria digne q̃ hagues major nobilitat de coratge et maior merit de esser bo que fembra. ¶ Guarda, escuder, que faras si prēs lorde d cauayleria, cor si est cauayler tu reebs lo honramēt e la seruitut quis coue als amichs d cauaylaria: cor en quant has pus nobles comensaments, est pus obligat a esser bo et agradable a Deu e a les gents: e si est auol, tu est lo major enamich de cauayleria, et est pus cōtrari a sos comensamēts e a son honramēt. ¶ Tant es alt e noble lorde d cauaylaria, que no basta al orde que hom lo faes de pus nobles persones, ni que hom li donas les pus nobles bisties, ni les pus honrades armes, ans couench que hom faes senyors de les gents aquells homens qui son en lorde de cauayleria. E cor senyoria ha tanta de nobilitat, et seruitut ha tant de sotsmetiment, si tu qui prens lorde de cauayleria est vil ni maluat, pensar pots qual injuria fas a tos sotsmeses e a tos companyons qui son bons: cor per la viltat en que est deuries esser sotsmes, e p la nobilitat dels cauaylers que son bons est indigne que sies appellat cauayler.

¶ Eleccio, ni cauall, ni armes, ni sēyoria encara no abasta a la alta honor q̃ pertany a cauayler, ans coue que hom li do escuder e troter quil ser-uesquen, e qui pensen ꝺ les besties. E coue que les gents aren e cauen e traguen mal, perço que la terra leu los fruyts on viua caualler e ses besties: et que cauayler caualch e senyoreig e haia ben-anança daquelles coses on sos homens han mal tret e malanāça. ¶ Sciencia e doctrina han los clergues con pusquen e sapien e vullen amar, co-nexer e honrar Deu e ses obres, e que donē doc-trina a les gents e bon eximpli en amar e hōrar Deu, e perço que sien ordenats a aquestes coses aprenen et estan en escoles. On en axi con los clergues per honesta vida, e per bon eximpli, e ꝑ sciencia han orde e offici con enclinen les gents a deuocio e a bona vida, en axi los cauaylers ꝑ noblea ꝺ coratge e per forsa darmes mantenent lorda de cauayleria, han lorde en que son per ço q̃ enclinen les gents a temor, per la qual temen a fer fallimēts los vns homens contra los altres. ¶ La sciencia e la escola ꝺ lorde de cauayleria es que cauayler fassa a son fiyl mostrar de caualcar en son jouent, cor si linfant en son iouēt no apren a caualcar, no ho pora apendre en sa veylesa. E lo fiyl ꝺl cauayler coue q̃ dementre que es scuder sapia pensar de cauall: e lo fiyl de cauayler coue que sia enans sotsmes que sēyor, e q̃ sapia seruir

senyor, cor en altra manera no conexeria la no-
bilitat de sa senyoria con seria cavayler. E per aço
lo cavayler deu sotsmetre son fiyl a altre cavayler
per aço que aprenga a taylar e a guarnir, e les
altres coses qs pertanyen a la honor d cavayler.
¶ Qui ama orde de cavaylaria cove que en axi
com aquell qui vol esser fuster ha mester maestre
qui sie fuster, e aquell qui vol esser sabater cove q̃
haia maestre qui sie sabater / en axi qui vol esser
caualler cove que haia maestre qui sie cavayler:
cor en axi es descovinent cosa que scuder aprena
lorde d cavaylaria daltre home mas de home q
sia cavayler, con seria descovinent cosa sil fuster
mostrava al home qui vol esser sabater. ¶ En
axi cõ los juristes, els metges, els clergues han
sciencia e libres, et oen la liço, e aprenen lur offici
per doctrina de letres / tant es honrat e alt lorde
de cavayler, que no tant solament abasta que al
escuder sia mostrat lorde de cavaylaria p pensar
de cavayl, ni per servir senyor, ni per anar ab eyl
en fet darmes, ni per altres coses semblants a
aquestes, hoc encara seria covinẽt cosa que hom
del orde de cavaylaria faes scola, e q̃ fos sciencia
scrita en libres, e que fos art mostrada, axi con
son mostrades les altres sciencies. E que los in-
fants fiyls dels cavaylers en lo començamẽt que
apresessen la sciẽcia qui pertany a cavaylaria, et
en apres que fossen scuders, e que anassen per les

terres ab los cauaylers. ¶ Si fallimēt no fos en clergues ni en cauaylers, quax apenes fora falliment en les altres gents: cor per los clergues hagra hom deuocio e amor a Deu, e per los cauaylers temera hom injuriar son proisme. On si los clergues han maestre e doctrina, e estan en scoles per esser bons, e si tantes sciencies son que stan en doctrina e en letres, injuria molt gran es feyta al orde de cauaylaria con no es en axi vna sciēcia demostrada per letres, e quen sie feta scola con es de les altres sciencies. On per ayso aquest qui compon aquest libre soplega al noble Rey e a tota la cort, q̄ es ajustada a honor d cauaylaria, que sia satisfet e restituhit al honrat orde de cauaylaria qui es agradable a Deu.

¶ Part segona que parla del orde d cauallaria, e del offici qui pertany a cauayler.

Offici de cauayler es la fi e la intencio per la qual fo començat lorde de cauaylaria. On si cauayler no usa del offici de cauaylaria es contrari a son orde, e a los començaments de cauaylaria demunt dits: per la qual contrarietat no es ver cauayler jassia appellat caualler: e aytal cauayler es pus vil q̄

lo tixedor ne lo trompador qui seguexen lur offici. ¶ Offici de cauayler es mantenir e deffendre la sancta fe catholica, per la qual Deu lo pare trames sō Fill pēdre carn en la verge gloriosa nostra dona sancta Maria, e ꝑ la fe a honrar e a montiplicar soferi en est mon molts trebayls e moltes hontes e greu mort. On en axi con nostro senyor Deus ha elets clergues per mantenir la sancta fe ab scriptures e ab probaciōs necessaries, preycant aquella als infels ab tant gran caritat que la mort sie a ells desirable: en axi lo Deu ð gloria ha elets cauaylers qui per forsa darmes vencen e apoderen los infels qui cada die punyen en lo destruiment de la sancta sgleya. On per aço Deu te honrats en est mon e en laltre aytals cauaylers q̃ son mantenidors e deffenedors ðl offici de Deu, e de la fe per la qual nos hauem a saluar. ¶ Cauayler qui haia fe e no us de fe, e sia contrari a aqueyls qui mantenen la fe, es axi cō enteniment dome a qui Deus ha dada rahó e usa ð desrahó et de ignorancia. On qui ha fe e es contrari a fe vol esser saluat per ço qui es contra fe, e ꝑ ço son voler se concorde ab descreença qui es contrari de fe et de saluacio, per la qual descreēça hom es jutjat a trebayls qui no han fi. ¶ Molts son los officis que Deus ha donats en est mon a esser seruit per los homēs: mas tots los pus nobles, los pus honrats, los pus acostats dos officis q̃

sien en est mon, es offici d clergue et offici de ca-
uayler: e per ayso la major amistat que sia en est
mon deuria esser entre clergue e cauayler. On
en axi cō clergue no segueix lorde de clerecia con
es contra lorde d cauayleria, en axi cauayler no
mante orda de cauaylaria con es contrari e des-
obedient als clergues, qui son obligats a amar e
a mantenir lorde de cauaylaria. ¶ Orde no tan
solament sta en los homens qui amen lur orde, q̄
enans sta en eyls p amar altres ordēs. On amar
.j. orde e desamar altre orde no es mātenir orde,
cor nuyla orde no ha Deus donat cōtrari a altre
orde. On en axi con alcū home religios qui ama
tant son orde quen es enamich daltre orde, no
seguex orde/ en axi caualler no ha offici d cauay-
ler con ama tant son orde q̄n mēyspreu en desam
altre orde. Cor si cauayler tenia lorde de cauay-
laria desamant e destruent altre orde, seguir sia
que Deu e orde fossen contraris, la qual contra-
rietat no pot esser. ¶ Tant es noble cosa offici de
cauayler, que cascū cauayler deuria esser senyor
e regidor d terra: mas per los cauaylers qui son
molts no basten les terres. E a significar que .j.
Deu es senyor de totes coses, Emperador deu
esser cauayler e sēyor d tots cauaylers: mas cor
Emperador no poria per si mateix reger tots los
cauaylers, coue que haia desots si Reys qui sien
cauaylers per tal que li aiuden a mantenir lorde

de cauayleria. E los Reys deueu hauer de jus si comtes, comdors, varuessors, e axi dels altres graus d cauaylaria: e deius aquests graus deuen esser los cauaylers de .j. scut, los quals sien gouernats e possehits per los graus de cauaylaria demunt dits, a demostrar la excellent senyoria, sauiea e poder de nostro senyor Deus, qui es .j., e pot e sap reger e gouernar tot quant es. Desconuinent cosa fora que hun cauayler pogues per si mateix reger totes les gents daquest mon: cor si ho faes, no fora tāt be significada la senyoria, lo poder, sauiea de nostro sēyor Deus. On per ayso Deu ha volgut q̃ a reger totes les gents daquest mon haia mester molts officials qui sien cauaylers. On lo Rey ol princep qui fa procuradors, veguers, batles daltres homēs q̃ no sien cauaylers, fa contra lo offici de cauaylaria, con sia cosa que cauayler sie pus couinent segons dignitat de son offici a senyorejar poble que altres homens: cor per la honor d son offici li deu esser feyta mes donor que a altre home qui no sie tant honrat en offici. E per la honor en que es per son orde ha nobilitat de cor, e per nobilitat de coratge senclina pus tart a maluestat, e a engan, e a vils feis que altre home. ¶ Offici de cauayler es mantenir e deffendre senyor terrenal, cor Rey ni princep ni nuil alt baro sens aiuda no poria mantenir dretura en ses gents: on sil poble o alcun home es

contra lo manament del Rey o del princep, coue que los cauaylers ajuden a lur senyor, qui es .j. home sol en axi cō .j. altra home. On lo cauayler maluat qui ajuda enans al poble q̄ a son senyor, o qui vol esser senyor e vol despossehir son sēyor, no segueix lo offici p lo qual es apellat cauayler. ¶ Per los cauaylers deu esser mantēguda justicia, cor en axi con los iutges han offici de iutjar, axi los cauaylers han offici d mantenir justicia. E si cauayler e letres se podien couenir tant fortment q̄ cauayler per sciencia abastas a esser iutge, jutge deuria esser cauayler, cor aquell per qui justicia pot esser mils mātenguda es mils couinent a esser iutge que altre home, ab que lo cauayler sie couinēt a esser jutge. ¶ Cauayler deu correr cauayl, bornar, lansar a taulat, anar ab armes, torneys, fer taules radones, esgremir, cassar cers, orces, senglars, leons e les altres coses sēblants a aquestes q̄ son offici de cauayler: cor per totes aquestes coses se acustumen los cauaylers a fets darmes e a mantenir lorda de cauaylaria. On menys prear la custuma e la usança d ço per que cauayler es pus apareylat a usar d son offici, es menyspreear lorde de cauaylaria. Don en axi cō totes aquestes usanses demunt dites pertanyen a cauayler quant al cors, en axi justicia, sauiesa, caritat, leyaltat, veritat, humilitat, fortitudo, speransa e spertesa, e les altres virtuts semblants

a aq̃stes pertanyen a cauayler quant a la anima: e per asso lo cauayler qui usa daquestes coses qui pertanyen a orde de cauayleria quant al cors, et no usa quant a la anima de aquelles virtuts qui pertanyen a cauaylaria, no es amich del orde de cauayleria / cor si ho era seguir sia que lo cors e cauaylaria fossen ensemps contraris a la anima, et a ses virtuts, et ayso no es ver. ¶ Offici de cauayler es mantenir terra: cor per la paor que les gents han dels cauaylers dubten a destruhir les terres, e ꝑ temor d̃ls cauaylers duptẽ los Reys els pr̃iceps venir los vns contra los altres. Mas lo maluat cauayler q̃ no aiuda a son senyor terrenal, natural contra altre princep, es cauayler sens offici, et es axi con fe sens obra, e es axi con descreença qui es contra fe. On si aytal caualler seguia lorde e lo offici de cauaylaria, cauaylaria e sõ orde seria injuriosa al cauayler quis combat tro a la mort per justicia, e per son sẽyor a mantenir e a deffendre. ¶ No es negũ offici qui sie fet q̃ no pusca esser d̃ffet: cor si ço qui es fet no podia esser deffet ni destruhit, lo qui es fet seria semblãt a Deu qui no es fet ni pot esser destruhit. On cõ lo offici de cauaylaria sia fet e ordenat per Deu, e sia mãtengut per aquells qui amen lorde de cauaylaria e qui son en lorde d̃ cauaylaria, per aço lo maluat cauayler quis ix del orde d̃ cauayleria desamãt lo offici de cauaylaria, deffa en si mateix

cauaylaria. ¶ Rey o pricep qui dessa en si mateix orde de cauayler, no tant solamēt dessa cauayler en si mateix, que enans ho fa als cauaylers qui li son sotsmesos: los quals p lo mal eximpli de lur senyor, e perço q̃ sien amats per ell e seguesquen sos maluats nodriments, fan ço que no pertany a cauayleria ni a son orde. E per ço los maluats princeps no tant solament son contraris en si mateixs al orde d cauaylaria, q̃ enans ho sō en lurs sotsmeses, en los quals dessan lorde d cauayleria. On si gitar .j. cauayler dl orde d cauayleria es molt gran malueſtat, e grã viltat de coratge, quāt mes ho es qui molts cauaylers gita dl orde de cauaylaria? ¶ A/con es gran força d coratge en cauayler qui vens e apodera molts maluats cauaylers, lo qual cauayler es princep o alt baro q̃ ama tant lorde de cauayleria, q̃ per molts maluats homens q̃ son apellats cauaylers e qui cada die li consellen que fassa malueſtats, falliments e engans on destrua en si mateix cauayleria, lo bonahuyrat princep ab sola nobilitat de son coratge, et ab la ajuda q̃ li fa cauallería et son orde, destruu e vens tots los enemichs de cauaylaria. ¶ Si cauaylaria fos en força corporal mes que en força de coratge, seguiries q̃ orde d cauayleria se concordas pus fortment ab lo cors que ab la anima, et si ho faes, lo cors hagra major nobilitat que la anima. On cō nobilitat de coratge no

pusca esser vensut ni apoderat per hũ home, ni p tots los homẽs qui son, et .j. cors sia vensut per altre e pres/ lo maluat cauayler qui tem pus fort ment la forҫa dl cors con fuig a la batayla e des-empara son sẽyor q̃ no fa la maluestat e la flaq̃sa de son coratge, no usa del offici de cauayler ni es seruidor ni obedient al honrat orde d cauayleria qui fo comenҫat per noblea de coratge. ¶ Si la menor nobilitat de coratge se couengues mils ab lorde de cauaylaria que la major, concorda-ren se flaquesa e volpellatge ab cauayleria cõtra ardiment e forҫa de coratge: e si ayso fos en axi, flaquea e volpeyatge foren offici de cauayler, e ardimẽt e forsa desordonarẽ lorde d cauayleria. On con dayso sia lo contrari, per ayso si tu, ca-uayler, vols ni ames molt cauayleria, a esforsar te coue que on pus fortment hauras defayliment de companyons, e darmes, e de messio, hages ardiment d coratge e speranҫa cõtra aqueyls qui son contraris a cauaylaria. E si tu mors p man-tenir cauaylaria, donchs tu has cauaylaria en so que mes la pots amar e seruir e tenir: cor ca-uaylaria en nuyl loch no sta tan agradablement con en nobilitat de coratge. E nuyl hom no poria mes amar ne honrar ni hauer cauaylaria que aqueyl qui mor p la honor e lorde d cauaylaria. ¶ Cauaylaria e ardimẽt nos couenẽ sens sauiesa e seny, cor si ho fasien, follia e ignorãcia se couen-

rien ab lorde de cauayleria. E si ayso era en axi, sauiesa e seny qui son contraris a follia e a ignorācia serien cōtraris a orde de cauayleria, e asso es impossibil: per la qual impossibilitat es significat a tu, cauayler, que has gran amor a lorde de cauaylaria, q̄ en axi con cauayleria per nobilitat đ coratge te fa hauer ardiment et fa menys prear los perills per ço que cauaylaria pusques honrar, en axi orde de cauaylaria coue que faça amar sauiea e seny, e que pusquen honrar lorde de cauaylaria contra lo desordonamēt el defalliment qui es en aquells q̊ cuyden seguir la honor de cauaylaria per follia e ꝑ minua dentenimēt.

LOffici de cauayler es mantenir vidues, orfens, homens despoderats: cor en axi con es custuma e raho q̄ los majors ajuden a deffendre los menors, e los menors hajen refugi als majors / en axi es costuma del orde de cauaylaria que perço cor es gran e honrat e poderos sia en socors e en ajuda a aqueyls qui li son dejus en honrament e en forsa. On si forsar vidues qui han mester ajuda, et deseretar orfens qui han mester regidor, e robar e destruir los homens mesquins e despoderats a qui hom deu donar socors se concorda ab lorde de cauaylaria, maluestat, engan, crueltat e falliment se couenen ab orde, e ab nobilitat e honrament. E si ayso es en axi, donchs cauayler e son orde es

contrari al començament del orde d cauaylaria. ¶ Si Deu ha donats uyls al menestral per ço q̃ veja obrar, al home peccador ha donats uyls ꝑ ço que pusca plorar sos peccats. E si al cauayler ha donat lo cor per que sia cambra hon stia la nobilitat de son coratge, al cauayler qui es en sa forsa et en son honrament ha donat cor per ço quey sie pietat de merce a ajudar, e a saluar, e a guardar aquells q̃ leuen los uyls ab plors e lurs cors ab esperança als cauaylers que los ajuden els defenen, e lur donen a lurs necessitats. On cauayler qui no haja ulls ab que veja los despoderats, ni ha cor ab que pens lurs necessitats, no es ver cauayler ni no es en lorde de cauayleria: cor tant es alta cosa e nobla cauayleria, que tots aqueyls qui son abcegats e han vil coratge gita de son orde e d son benifet. ¶ Si cauayleria qui es tan hõrat offici fos offici d robar et d destruir los pobres e los despoderats, e denganar e de forsar les vidues e les altres fẽbres, ben gran e ben noble offici fora ajudar e mantenir orfens et vidues e pobres. On si so qui es maluestat et engan era en lorde d cauaylaria q̃ es tant honrat, e per maluestat e per falsia e ꝑ traycio e crueltat cauaylaria era en son honrament, quãt mes pus fortment sobre cauayleria seria honrat lorde qui auria honrament ꝑ leyaltat, e cortesia et liberalitat, e pietat. ¶ Offici d cauayler es auer casteyl

e cauayl per guardar los camins e per deffendre
lauradors. Offici d cauayler es auer viles e ciu-
tats per tenir dretura a les gents, e p congregar
e ajustar fusters en .j. loch, ferrers, çabaters,
drapers, mercaders e los altres officis que per-
tanyen al ordonament daquest mon, e qui son
necessaris a conseruar lo cors a ses necessitats.
On si los cauaylers per mantenir lur offici son
tan be logats quē son senyors de castells e d viles
e de ciutats: si destruhir viles, casteyls, ciutats
cremar, taylar los arbres, les plantes, e auciure
lo bestiar, et robar los camins era offici et orde
d cauayler, obrar e edificar casteyls, forses, viles,
ciutats, deffendre lauradors, talayes tenir a ca-
mins segurs, e les altres coses sēblants a aqstes
serien desordonament d cauayleria: et si aço era
en axi, la raho p la qual cauayleria es atrobada
seria vna cosa mateixa ab son desordonament et
son cōtrari. ¶ Traydors, ladres, robadors de-
uen esser encalçats per los cauaylers, cor en axi
con destral es feyta per destruyr los arbres, en
axi cauayler ha son offici per destruhir los mals
homēs. On si cauayler es robador, ladre, tray-
dor, e los robadors, traydors, ladres deuen esser
morts per los cauaylers e preses / si lo cauayler
qui es ladre, o traydor, o robador vol usar d son
offici, et usa en altre de son offici, ausia e prena si
mateix: e si en si mateix no vol usar de son offici,

e usa en altre de son offici, ab lorde d cauayleria se coue mils en altre que en si mateix. E cō no es cosa seguda que nul home ausia si mateix, per ayso cauayler q̊ sie ladre, traydor e robador deu esser destruit e mort p altre cauayler. E cauayl'r q̊ sofira ni mantenga cauayler traydor, robador, ladre, no usa d son offici: cor si usaua de sō offici contra son offici faria si los homēs ladres, tray/dors qui no son cauaylers auseya ni destruhia.
¶ Si tu, cauayler, has dolor o alcū mal en la vna ma, aqueyl mal pus prop es a laltra ma que no es a mi, o a altre home: on cauayler q̊ sia traydor, ni ladre, ni robador, pus prop es son vici e son fa/lliment a tu qui est cauayler, que a mi qui no son cauayler. On si lo teu mal te dona major trebayl que lo meu, per que scuses ni mantens cauayler enemich de la honor de cauaylaria, ni per que blasmes los homens qui non son cauaylers dels fallimēts q̄ fan: Cauayler ladre major ladronici fa a la alta honor de cauaylaria con li embla si mateix e son nom, que no fa con embla diners o altres coses: cor emblar honrament es donar viltat e mala fama a aqueyla cosa qui es digna de esser loada e honrada. E cor honor e honra/ment val mes que diners, ni que aur ni argent, perço es major fayliment auilar cauaylaria que emblar diners ni altres coses q̄ no sō cauayleria. E si aço no era en axi, seguir sia o que diners e

les coses que hom embla fossen meylors q̄ home, o que fos major ladronici emblar .j. diner que emblar molts diners. ¶ Si home traydor qui ausia son senyor, o jau ab sa muyler, o si traex sō castell es cauayler, qual cosa es home q̇ mor per honrar e deffendre son senyor? Ni si cauayler traydor es blandit per son senyor, qual fayliment pora fer de que sia punit ni repres? Ni si senyor no mante la honor de cauaylaria contra son cauayler traydor, en qui la mantendra? Ni senyor qui no destruu son trahidor, qual cosa destruira, ni per q̄ es senyor, ni home, ni nula re? Si offici de cauayler es reptar o combatre traydor, e si offici ꝺ cauayler traydor es asconđir se e cōbatre leyal cauayler, qual cosa es offici de cauayler? Ni si coratge tant maluat con es lo de cauayler traydor cuyda vençre coratge de cauayler leyal, lo alt coratge de cauayler q̇s combat ꝑ leyaltat qual cosa cuyda vençre ni sobrar? Ni si cauayler amich de cauaylaria e ꝺ leyaltat es vençut, qual es lo peccat que ha fet, ni hō es anada la honor de cauaylaria? ¶ Si robar fos offici ꝺ cauayl'r, donar fora contrari a lorde de cauaylaria: e si donar se couēgues ab algū offici, quanta ꝺ valor fora en aquell home qui hagra offici de donar? Ni si donar les coses toltes se couenia ab lonor de cauayleria, restituir ab ques couendria? Ni si tolre so q̄ Deus dona deu posseir cauayler, qual

cosa es q̃ cauayler no deia possehir? ¶ Poch sab de comanar q̇ a lop famejãt comana ses oueles, eq̇ sa muyler bella comana a cauayler joue tray-dor, ni qui son fort casteyl comana a cauayler auar e robador. E si aytal home sabria poch de comenar ses coses, qui es aqueyl q̇ sos bens sapia comenar, ni qual es aquell qui ses comandes sab retre ni guardar? Mas vist nuyl cauayler qui sõ castell no vuyla recobrar, ni vist anch cauayler q̇ a cauayler traydor no vuyla sa muyler guar-dar, ni vist anc cauayler robador q̇ no sescondis de robar? E si negũ daytals cauaylers has vist, regla ni orde porals ja tornar en lorde d̃ cauay-leria. ¶ Tenir gint son arnes e manescalsir son cauayl es offici d̃ cauayler: e si jugar son arnes, ses armes e sõ cauayl es offici de cauayler, dõcs so que es, e q̇ no es, es offici de cauayler. On si ayso es en axi, donchs offici de cauayler es e no es: on con res e no res sien contraris, et destruir son arnes cauaylaria no es / donchs cauayl'ria sens armes qual cosa es, ni per qual raho caua-ller nomenat es? ¶ Manament es de ley q̃ hom no sie perjur: on si fer sagrament falsamẽt no es contra orde de cauaylaria, Deus qui feu lo ma-nament e cauaylaria son contraris, e si ho son, hon es lo hõrament de cauaylaria, ni qual cosa es son offici? E si Deus e cauayleria se couenen, coue que jurar falsament no sia en aquells qui

mantenen cauayleria. E si fer vot e prometre a Deu, e jurar en ver no es en cauayler, que es so en que sta cauayleria? ¶ Si justicia e luxuria se couenen, cauaylaria q̇s coue ab justicia se coue ab luxuria / e si cauaylaria e luxuria se couenen, castedat, qui es lo contrari de luxuria, es contra lo honrament de cauaylaria: e si ayso es en axi, seria ver q̄ cauaylers volguessen honrar cauaylaria p̱ mantenir luxuria? E si justicia e luxuria son contraris, e cauayleria es per mantenir justicia, donchs cauayler luxurios e cauayleria son contraris, e si ho son, en cauayleria deuria esser esquiuat pus fortment q̄ no es lo vici de luxuria: et si era punit lo vici ꝺ lutxuria segons q̄ deuria, de negun orde no serien gitats tants homēs con del orde de cauaylaria. ¶ Si justicia e humilitat eren contraris, cauaylaria q̇s concorda ab justicia seria contra humilitat, et concordar sia ab erguyl. E si cauayler erguylos mante lo offici de cauaylaria, altra cauayleria fo aquella qui comença per justicia e per mantenir los homens humils cōtra los ergulloses injusts. E si asso es en axi, los cauaylers qui son en aquest temps no son en lorde en lo qual eren los altres cauaylers qui foren primers. E si aquests cauaylers q̇ ara son tenen la regla e usen del offici del qual usauen los primers, erguyl ni maluestat no es en aquests cauaylers que veem ergulloses et injurioses. E si

so que par q̃ sia erguyl e injuria res no es, donchs humilitat e justicia en que es, ni hon es, ni q̃ es? ¶ Si justicia e pau eren contraris, cauayleria quis concorda ab justicia seria contrari a pau: e si ho es, donchs aquests cauaylers qui son ara enemichs de pau e amen guerres e trebayls son cauaylers, et aquells q̃ pacifiquen l's gents e fugẽ a trebayls son injurioses e son cõtra cauayleria. On si ayso es en axi, e los cauaylers qui ara son usen del offici de cauaylaria, si son injurioses et guerrers e amadors de mal e d̃ trebayls, deman qual cosa ni que eren los cauaylers primers quis concordauen ab justicia et ab pau pacificant los homens per justicia e per forsa darmes? Si en lo temps primer era offici de cauayler pacificar los homens per forsa darmes, e si los cauallers guerrers, injurioses qui son en aquest temps no son en lorde de cauaylaria ni han offici d̃ cauay-ler, on es donchs cauaylaria, ni quals ni quãts son aquells qui son en son orde? ¶ Moltes ma-neres son per que cauayler pot e deu usar d̃ offici de cauaylaria: mas con nos hajam a tractar daltres coses, per asso nos en passam con pus abreujadamẽt podem / e majorment con a raq̃sta de .j. cortes scuder, leyal, vertader q̃ lonch temps ha seguida la regla d̃ cauayler, hajam fet aquest libre abreujadament perço cor en breu temps deu esser adobat a noueyl cauayler.

¶ Terça part qui specifica la examinacio qui coue esser feta al scuder cõ vol entrar en lorde de cauayleria.

A examinar escuder coue examinador q̃ sia cauayler amãt lorde ꝺ cauaylaria: cor alscũs cauaylers son q̃ amen plus gran nõbre ꝺ cauaylers q̃ qui sien bõs. E cor cauayleria no guarda multitut ꝺ nombre, e ama nobilitat de coratge et de bons nodrimẽts, per ayso sil examinador ama mes multitut de cauaylers que nobilitat de cauayleria es incoui-nent a esser examinador, et hauria mester q̃ fos examinat e repres de la injuria que fa a la alta honor de cauayleria. ¶ En lo començamẽt coue demanar al scuder qui vol esser caualler si ama ni tem Deu: cor sens amar e tembre Deu nuyl home no es digne de ẽtrar en lorde ꝺ cauayl'ria, e temor fa duptar los falliments per los quals cauaylaria pren desonor. On con sesdeue cõ les-cuder qui no ama ni tem Deu es fet caualler, si lescuder pren honor ꝑ reebre cauaylaria, cauay-leria reeb desonor en lescuder q̃ no la reeb hon-rant Deu que ha honrada cauaylaria. E cor reebre honor et donar desonor nos couenen, per ayso scuder sẽs amor e temor no es digne ꝺ esser

cauayler. ¶ En axi con cauayler sēs cauayl nos coue ab lo offici de la cauaylaria, en axi escuder sens noblesa de coratge nos coue ab orde de ca- uaylaria, cor nobilitat d coratge fo començamēt de cauaylaria, e viltat de coratge es destruiment del orde de cauayler. On si scuder ab vil coratge vol esser cauayler, donchs vol destruir lorde que demana: e si es contra orde, per q̄ demana orde? ni cauayler qui fa escuder ab vil coratge, per que dessa son orde? Noblesa de coratge no la demans a la boca, cor tota hora no diu veritat: ni no la demans a honrats vestiments, cor sots alcun honrat mātteyl sta vil cor e flach on ha maluestat e engan. Ni noblea de coratge no la demans a cauayl, cor not pora respondre: ni no demans noble cor a guarniments ni arnes, cor dins los grans guarnimēts pot esser volpey cor e maluat. On si vols trobar nobilitat de coratge demanala a fe, sperāça, caritat, justicia, fortitudo, leyaltat, et a les altres virtuts, cor en aquelles sta noblea de coratge, e per aquelles noble cor de cauayler se deffen a maluestat e a engan e als enemichs de cauayleria. ¶ Edat couinent se coue a noueyl cauayler, cor si es trop joue lescuder quis vol fer cauayler no pot hauer apreses los nodriments qui pertanyē a scuder ans que sia cauayler: e no pora tant be remembrar ço q̄ promet a la honor de cauaylaria si es en infantesa fet nouell cauay-

ler. E si lescuder es veyl e ha debilitat d son cors e vol esser cauayler, enans q̃ fos veyl feu injuria a cauayleria, qui es mantenguda per los forts combatadors, et es auilada per flachs, despoderats, e vensuts fugidors. En axi con mesura sta en lo mig de virtut, e son contrari esta en los .ij. termens qui son vici, en axi cauaylaria sta en la edat quis coue a cauayler: cor si no ho sabia, seguir sia que contrarietat fos entre mesura e cauaylaria, e si ho era, virtut e cauayleria serien contraris. E si ho sõ, tu, scuder q̃ massat cuytes ot tardes a esser cauayler, per que vols esser en lorde de cauaylaria? ¶ Si per bellesa de faysõs, ni per grã cors cordat, per rosses cabeyls, ni per mirayl en borsa, escuder deu esser adobat a cauayler, de bell fyil de pages e d bella fẽbra poras fer escuder e cauayler: e si ho fas, antiquitat de linatge hõrat desonres e mẽyspzees: e la nobilitat que Deus ha donada a home major q̃ a fembra deualles en viltat, e ꝑ aytal menyspreu e desonor auiles e baxes lorde de cauaylaria. ¶ Paratge e cauaylaria se couenẽ es concordẽ, cor paratge no es als mas continuada honor ansiana/ e cauaylaria es orde e regla qui te del comensament en lo temps hon fo comensada den tro ara en lo temps en q̃ som. On ꝑ ço cor paratge e caualleria se couenen, si fas cauayler home qui no sie de paratge, tu fas esser contraris paratge e cauay-

laria en so que fas: e p ayso aqueyl q̃ fas cauayl'r es contra paratge e cauaylaria, et si ho es, e es cauayler, ques so en que sta cauayleria? ¶ Si tu has tant de poder en lorde de cauaylaria que hi pusques metre cell qui no li coue, de necessitat se coue que tu haies tant de poder q̃ pusques trer d'l orde d' cauaylaria aq̃yl qui p paratge es couinēt a esser cauayler. E si cauaylaria ha tāta d' virtut que tu no li pusques tolre sa honor, ni cells q̃ per paratge li couenē, dōcs tu no pots hauer poder en fer cauayler home vil de linatge. ¶ En quant natura corporal, aytant honrada es natura en los arbres et en les besties con en los homens: mas per la nobilitat danima rahonable q̃ participa tant solament ab lo cors del home, per ayso natura ha major virtut en cors huma q̃ en cors bestial. On per ayso lorde de cauaylaria consent que per moltes nobles costumes e per molts nobles fets, e p nobilitat de princep puscha hauer cauaylaria alcū home de nouell honrat linatge. E si ayso no era en axi, seguir sia que cauaylaria mils se couengues ab natura de cors q̃ ab virtut danima, et ayso no es ver, con sie cosa q̃ nobilitat de coratge quis coue ab cauayleria se couengua mils ab anima q̃ ab cors. ¶ Segōs examinacio descuder qui dega esser cauayler se coue que hom deman de sos nodriments e de ses custumes: cor si maluats nodrimēts e maluades custumes gitē

del orde de cauaylaria los maluats cauaylers, quant meyns es cosa couinent q̃ maluat escuder sie cauayler: ni que entre en lorde dō hagues exir per vils fets e ꝑ desagradables custumes. ¶ Si cauayleria se coue tan fortmēt ab valor que tots los amichs d desonor gita d sō orde, si cauayl'ria no resebia aqueyls qui valor han et amen e mā-tenen, seguir sia que cauaylaria se pogues des-truir en viltat e q̃ nos pogues refer en nobilitat. E cor ayso no es ver, per ayso tu, cauayler, qui eximines scuder, est obligat pus fortment a en-cercar valor e nobilitat en scuder q̃ neguna altra cosa. ¶ Saber deus per qual intencio scuder ha volūtat de esser cauayler: cor si volia cauayleria per esser rich, o per senyorejar, o per esser hōrat sens que no fassa honor a cauaylaria, ni honre los honradors qui a cauaylaria fan honrament e honor, amant cauaylaria ama sa desonor, per la qual desonor es indigne que per cauaylaria haja riquesa ni benanança ni honrament. ¶ En axi con intencio se desment en los clergues qui sō elets a esser prelats ab simonia, en axi maluat es-cuder desment son voler e sa intencio cō vol esser caualler contra lorde d cauaylaria. E si clergue en tot quant fa es contra la preladia si ha en si simonia, escuder en tot quant fa es contra lorde de cauaylaria si a falsa intencio ha lo offici de cauaylaria. ¶ Al escuder qui vol cauayl'ria coue

saber lo gran carrech de cauayleria e los grans perills qui son apareylats a aquells qui la volen pendre e mātenir: car cauayler deu mes dubtar blasme de gēts que mort: e vergonya deu donar major passio a sō coratge que fam, ni set, ni calt, ni fret, ni altra passio ni trebayl a son cors. E p asso tots aquests perills deuen esser mostrats e denunciats al scuder ans que sie adobat cauayl'r.

¶ Cauayleria no pot esser mātēguda sēs arnes qui pertany a cauayler, ni sens los honrats fets e les grans messiōs quis couenen al offici de cauaylaria. E per ayso escuder sens armes e qui no haja tanta de riquesa q̄ puscha mantenir cauaylaria no deu esser cauayler: car per defayliment de riquesa defayl arnes, e per defaylimēt darnes e d messio maluat cauayler esdeue robador, traydor, ladre, mentider, fals, e ha daltres vicis qui son cōtraris a orde d cauayler. ¶ Home cōtret, o massa gros, o qui haja altre defallimēt en son cors p lo qual no pusque usar d offici d cauayler, no deu esser en lorde de cauaylaria: car viltat es del orde de cauaylaria si reseb home q̄ sia entecat, ni corrūput, ni despoderat a portar armes. E tāt es noble cauaylaria et auta en son honrament, que riquesa ni nobilitat de cor ni de linatge no abasta a scuder qui sie affoylat en alcun membre.

¶ Demanat e enquest deu esser al scuder qui demana cauaylaria si ha feyta maluestat ne engan

qui sia cōtra lorde d cauayleria: cor tal faylimēt pora hauer fet, e tant pot pujar lo defayliment q̃ ha fet, que no es digne que cauaylaria lo reeba en son orde, ni quel fassa companyo daquells qui mantenen la honor de cauaylaria. ¶ Si scuder ha vana gloria de ço que fa, no es semblant que sia bo a cauayler, cor vana gloria es vici qui destroeix los merits els guardons dels benifets qui sō donats per cauaylaria. Ni scuder legoter nos coue ab offici d cauayler, cor legoter ha corrumpuda intēcio, per la qual corrupcio destrueix e affoyla la volentat e la leyaltat quis coue a coratge de cauayler. ¶ Erguylos escuder, mal ensenyat, sutze en ses paraules e en sos vestiments, ab cruel cor, auar, mentider, desleyal, pereros, iros, e lucxurios, embriach, glot, perjur, ni qui haja daltres vicis semblants a aquests nos coue ab lorde de cauaylaria. On si cauayleria podia reebre aquells qui son contra son orde, seguir sie que orde e desordonacio fossen vna cosa matexa. On con cauaylaria sia pura ordonacio de valor, per ayso deu esser examinat tot escuder ans que sie fet noueyl cauayler.

¶ Part quarta que mostra la manera segons la qual escuder deu reebre lorde de cauaylaria.

N lo començament con scuder deu entrar en lorde de cauaylaria coue ques confes dls faylliments que ha fets contra Deu, lo qual vol seruir en lorde de cauayleria: e si es sens peccat deu reebre lo pcios cors de Jhũxst segons q̃s coue. ¶ A fer cauayler se coue alcuna festa de les honrades del any, per ço que per la honor de la festa se ajusten molts homens en aquell dia en aquell loch on lescuder deu esser fet cauayler, e que tuyt preguen Deu per lescuder que Deu li do gracia e benediccio per la qual sie leyal al orde de cauaylaria. ¶ Lescuder deu dejunar la vigilia de la festa per honor del sant de qui es feta festa. E deu venir a lesgleya pregar Deu la nit ans dl die q̃ deu esser cauayler, e deu vetlar e star en pregueres e en contemplacio et en hoir paraules de Deu e del orde de cauaylaria. E si scolta juglars qui canten o parlen de putaria ni de peccat en lo començamẽt que entre en lorde de cauaylaria, comensa a desonrar e a menysprear lorde de cauaylaria. ¶ A lendema coue esser cantada la missa solempnialment, et lescuder deu venir denant lautar, e deu se offerre al preuere qui te loch de Deu, et a lorde de cauaylaria, per tal que sia seruidor de Deu / e coue ques oblich es sots meta a honrar e a mantenir lo dit orde de tot son poder. En aqueyl dia coue esser fet sermo en lo qual sien recõptats los .xiiij.

articles en los quals es fundada la fe, et los .x. manaments, e los .vij. sagraments de la sancta esgleya, e les altres coses qui pertanyen a la fe. E lescuder deu fort remembrar totes estes coses, perço que sapia acordar lo offici d cauaylaria ab les coses qui pertanyen a la sancta fe catholica.
¶ Los .xiiij. articles son aquests: Creure .j. Deu es lo primer article. Creure en lo Pare, et en lo Fiyl, et en lo sāt Sperit son tres articles. E coue que hom crea q̄ lo Pare e el Fill et el sāt Sperit sien .j. Deu eternalment sens fi ne començamēt. Creure que Deus sia creador de tot quant es, es lo sinque. Size es creure que Deu sie recreador, so es q̄ haja reemut lo humanal linatge dl peccat que Adam e Eua faerē. Sete es creure q̄ Deus dara gloria a aquells qui son en paradis. Aq̄sts set articles pertanyen a la deitat. Aquests altres .vij. pertanyen a la humanitat quel Fiyl de Deu pres en nostra dona sācta Maria, los quals .vij. son aquests: Creure que Jhesucrist fos concebut de sant Sperit, con sant Gabriel saluda nostra Dona, es lo primer. Segon es creure que Jesu-christ sie nat. Terç es que sia crucifficat e mort per nos a saluar. Quart es que deuaylas la sua anima en infern per deliurar Adam e Abraam e los altres profetes qui creyen en lo seu aueni-ment ans que morissen. Sinque es creure que Jhesucrist sie ressucitat. Size es creure que sen

puja al cel lo dia de la ascensio. Sete es creure q̃ Jhesucrist vendra al die del judici, con tuyt serem ressuscitats, e jutjara bons e mals. Tot home es tengut que crea aquests .xiiij. articles qui son tes-timonis de Deu e d̃ les sues obres, e sẽs aquests articles null hom nos pot saluar. ¶ Los .x. ma-naments que Deu dona a Moyses en lo mont de Synay son aquests: Un Deu tãt solament ado-raras e seruiras. Nõ sies perjur. Colras lo dis-sapte. Honraras ton pare e ta mare. No faras homey. No fornicaras. No faras ladronici. No faras fals testimoni. No ẽuejaras la muyl'r de ton proisme. No hauras enueja dels bens de tõ proisme. A tot cauayler coue saber aquests .x. manaments ꝑço quen son orde no sia desobediẽt als manaments q̃ Deus ha donats. ¶ Los .vij. sagraments de sancta esgleya son aquests: Bab-tisme. Confermacio. Lo sacrifici del altar. La penitẽcia que hom fa d̃ sos peccats. Les ordines q̃l bisbe fa con fa preuere, et diaque, et subdiaque. Matrimoni. Uncio. Per aquests .vij. sagramẽts nos hauem a saluar: e a honrar et a complir aquests .vij. sagraments es obligat lo sagrament de cauaylaria: e per ayso pertany a tot cauay-ler que sapia son offici a quals coses es obligat. De totes aq̃stes coses demunt dites deu preycar lo preuere, e de les altres coses qui pertanyen a cauaylaria: e lescuder q̇ vol esser cauayler deu

pregar Deu que li do gracia e benediccio cō eyl pusca esser en per tostēps de sa vida son seruidor.
¶ Con lo preuere ha fet so q̄ pertany a son offici, adōcs coue q̄ lo pricep o laut baro q̄ vol fer cauayler lescuder que demana cauaylaria, haja virtut e orde d̄ cauaylaria en si mateix, ꝑ tal que puscha per gracia de Deu dar virtut e orde d̄ cauayl'ria al escuder qui vol orde e virtut de cauaylaria. E si lo cauayler no es ordonat ni virtuos en si mateix, no pot donar so que no ha, e es de piyor cōdicio que les plantes, qui han virtut de donar les vnes a les altres lur natura: et ayso mateix se segueix de les besties e d̄ les aus. Aytal cauayler maluat q̄ desordonadament vol fer e multiplicar orde, fa injuria a cauayleria e a lescuder: e d̄ aço per que eyl deuria esser desfet, vol fer ço qui no coue esser fet. E per lo faylimēt daytal cauayler sesdeue que algunes vegades lescuder q̄ pren cauaylaria no es tan ajudat per la gracia de Deu ni per la virtut de cauaylaria: on per ayso tot scuder es foyl q̄ daytal cauayler pren cauayl'ria.
¶ Lescuder denāt lautar se deu agenoylar, e que leu sos uyls a Deu corporals e spirituals, e ses mans a Deu. E lo cauayler li deu senyir lespaa a significar castetat e justicia. E en significança de caritat deu besar sescuder e donar li quexada, perço que sie membrant de so q̄ promet e d̄l gran carrech a que sobliga, et d̄ la gran honor q̄ pren

per lorde d cauayleria. ¶ Apres que lo cauayler spiritual e lo cauayler terrenal han complit lur offici en fer cauayler noueyl, lo cauayler noueyl deu caualcar e deu se mostrar a la gent perso que tuyt sapien que eyl es cauayler, e que ses obligat a mantenir e a deffendre la honor de cauayl'ria: cor on mes d gents sabran sa cauayleria, major reffrenamēt aura lo noueyl cauayler a fer nuyls faylimēts qui sien contra son orde. ¶ En aqueyl die deu esser feta gran festa, de donar de conuits, de boornar, e de les altres coses q̃s couenen a la festa de cauaylaria. E lo senyor qui fa cauayler deu donar al cauayler nouell e als altres cauay-lers noueyls. E lo cauayler nouell deu donar aquell die, cor qui tan gran do reeb con es orde de cauayleria, son orde desment si no dona segōs que deu donar. Totes aquestes coses e moltes daltres qui serien longament a recomptar, per-tanyen a donar cauaylaria.

¶ Part quīta: d la significāça qui es en les armes de cauayler.

Ot so q̃l preuere vest per cātar la missa ha alcuna significança quis coue a son offici. E cor offici de clergue e offici de cauayler se couenen, per ayso orde de cauaylaria requer que tot so qui es mester a ca-

uayler a usar de son offici haia alcuna significa-
cio per la qual sie significada la noblea del orde d
cauaylaria. ¶ A cauayler es donada espaa qui
es feyta en semblança de creu a significar que en
axi con nostro senyor Jesuchrist vence en la creu
la mort en la qual erem cauts per lo peccat de
nostrō pare Adam, en axi cauayler deu venscre e
destruir los enemichs de la creu ab lespaa. E cor
lespaa es taylant de cada part, e cauaylaria es
per mantenir justicia, e iusticia es donar a cascū
son dret, per ayso lespaa del cauayler significa q̃
lo cauayler ab lespaa mantengua cauaylaria e
justicia. ¶ Lança es donada a cauayler per sig-
nificar veritat, cor veritat es cosa dreta e nos
tors, et veritat va deuant a falsetat: et lo fferre
de la lança significa la forsa que veritat ha sobre
falsetat: et lo pano significa que veritat se demos-
tra a tuyt e no ha poder de falsetat ni de enguan.
E veritat es recoldament de esperança, e axi de
altres coses qui son significades de veritat per la
lança del cauayler. ¶ Capeyl d fferre es donat a
cauayler a significar vergonya, cor cauayler sēs
vergonya no pot esser obedient a lorde de cauay-
leria. On en axi con vergonya fa esser hom ver-
gonyos, et fa a home tenir sos uyls en terra, en
axi capeyl defen hom de les coses altes, e garda
a la terra, et es mitga q̇ sta enfre les coses baxes
e les coses altes. E en axi con capell defen lo cap

qui es lo pus alt e lo pus principal membre qui sia en home, en axi vergonya defen cauayler qui es apres offici de clergue lo pus alt offici que sie, que no senclin a vils fets, ni la nobilitat de son coratge no deuayl a maluestat ni a engā, ni a nuyl maluat nodrimēt. ¶ Ausberch significa castell e mur contra vicis e faliments: cor en axi con castel et mur es enclos enuiron per ço que hom noy pusca entrar, en axi ausberch es per totes parts enserrats e tancats per ço que do significança a lo noble coratge de cauayler con no pusca entrar en eyl traycio, ni erguyl, ni deslepaltat, ni nuyl altre vici. ¶ Calçes de ferre son donades a cauayler per tenir segurs sos peus e ses cames, a significar q̄ cauayler deu tenir segurs los camis ab ferre, so es ab espaa, e ab lança, ab maça, e ab les altres armes. ¶ Esperons son donats a cauayler a significar diligencia e espertesa e ansia con pusca tenir honrat son orde. Cor en axi con ab los sperons broca lo cauayler son cauayl per ço ques cuyt et que corra con pus marçosament pusca, en axi diligencia fa cuytar les coses qui couenen esser, et spertea fa hom gardar desser sobtat, e ansia fa procurar larnes et la messio q̄ es mester a la honor de cauayleria. ¶ Gorgera es donada a cauayler a significança d̄ obediēcia: cor cauayler qui no es obedient a sō senyor ni al orde de cauaylaria, desonra son senyor e ix se del

orde de cauaylaria. On en axi con la gorgera enuirona lo coyl del cauayler perſo que ſie deffes de naffres e de colps, en axi obediencia fa ſtar lo cauayler dins los manaments de ſon ſenyor o major, et d's lorde đ cauaylaria, ꝑço que traicio ni erguyl ni injuria ni altre vici no corrompen lo ſagrament quel cauayler ha fet a ſon ſenyor e a cauaylaria. ¶ Maça es donada a cauayler a ſignificar forſa đ coratge: cor en axi con la maça es contra totes armes, e dona e fer đ totes parts, en axi forſa de coratge deffen cauayler đ tots vicis, e fortifica les virtuts et les bones cuſtumes per les quals cauayler mantē la honor đ cauayleria. ¶ Miſericordia es donada a cauayler ꝑço que ſi li deffallē armes q̄s torn a la miſericordia: cor ſi es tant prop a ſon enamich que nol puſca ferir ab lança, ni ab ſpaa, ni ab maſſa, que li faça colp ab la miſericordia. On aqueſta arma miſericordia ſignifica q̄ lo cauayler nos deu confiar a ſes armes ni en ſa força, e deu ſe tant acoſtar a Deu per ſperança, que ab la ſperança de Deu combata ſos enemichs et aqueyls q̄ ſon cōtraris a cauaylaria. ¶ Eſcut es donat a cauayler per ſignificar offici de cauayler: cor en axi con leſcut met lo cauayler enfre ſi e ſon enamich, en axi cauayler es lo mitga q̄ es enfre Rey e ſon poble. E en axi con lo colp fer enans en leſcut que en lo cors del cauayler, en axi cauayler deu parar ſon

cors denant son senyor si alcun home vol pendre ni nafrar son senyor. ¶ La seyla en que caualca lo cauayler significa seguretat de coratge, et car-rech de cauaylaria. Cor en axi con per la seyla cauayler sta segur sobre son cauayl, en axi segu-retat de coratge fa star de cara lo cauayler en la batayla, p la qual seguretat esdeue vẽtura amiga de cauaylaria. E per seguretat son menyspreats molts volpells guabaments, e moltes vanes sem-blances, e son reffrenats molts homens qui no gosen passar a auant en lo loch on coratge noble fa star segur lo cors del cauayler: e tant es gran lo carrech de cauayleria, que per leugeres coses nos deuen moure los cauaylers. ¶ Cauayl es donat a cauayler per significança de nobilitat de coratge, e per ço que sia pus alt encaualcat que altre home, e que sia vist de luny, e que mes co-ses tengua dejus si, et que enans sie a tot ço ques coue a la honor de cauaylaria que altre home. A cauayl es donat fre, et a les mans dl caualler son donades regnes a significança que cauayler per lo fre reffren sa boca de parlar letges parau-les e falses: e reffren ses mans que no do tant que haie a querrer, ni sia tan ardit que de son ardi-ment git seny / e per les regnes entena que eyl se leix menar vers qual part lorde d cauaylaria lo vuyla aemprar ni trametre. E con hi sera mester allarch ses mans e faça messio, e do segons ques

coue a sa honor: et que sie ardit, e no dubte sos enemichs, e con dubtara de ferir lex flaquea de coratge. E si dayso lo cauayler fa lo contrari, son cauayl qui es bestia que no ha rabo segueix mils la regla e loffici d cauaylaria q̃ lo cauayler. ¶ Testera es donada a cauayl per significança que tot cauayler no deu fer de armes sens rabo: cor en axi con lo cap del cauayl va primer e dauãt lo cauayler, en axi lo cauayler deu anar denant rabo en tot so que fa: cor obra que sia sens rabo ha tanta de viltat en si que no deu esser denant a cauayler. On en axi con la testera guarda e deffen lo cap del cauayl, en axi rabo guarda e deffen cauayler d blasme e d vergõya. ¶ Guarniments de cauayl deffenen cauayl, et per los guarniments es feta significança q̃l cauayler deu gordar et costoir sos bens et ses riqueses, per tal que pusque bastar al offici de cauaylaria. Cor en axi con cauayl no poria esser deffes de colps ni d naffres sens guarniments, en axi cauayler sens aq̃sts bens tẽporals no poria mantenir la honor de cauayleria, ni no poria esser deffes a maluats pensaments, cor pobretat fa hom cogitar engãs e traycions. ¶ Perpunt dona significança al cauayler los grans trebayls los quals li coue a sofferre per honrar lorde de canaylaria. Cor en axi con lo perpunt esta dessus a los altres guarniments, et sta al sol, et a la pluja, et al vent, e

reep enans los colps que lausberch, et per totes parts es cōbatut e ferit, en axi cauayler es elegut a majors trebayls que altre home. Cor tots los homens q̄ son dejus sa nobilitat e d̄jus sa guarda han a recorrer a cauayler, et cauayler los deu tots defendre: e enans deu lo cauayler esser ferit, e naffrat, e mort, que los homens qui li son comenats. On con ayso sia en axi, donchs gran es lo carrech de cauaylaria: e per ayso son los princeps e los alts barons en tant gran treball posats a reger e a deffēdre lurs terres e lur poble.
¶ Senyal en scut, e en seyla, e en perpūt es donat a cauayler per esser lohat de los ardiments que fa, e de los colps que dona en la batayla. E si es volpell, ni flach, ni retraent, es li donat lo sēyal per ço que sia blasmat e repres. E cor senyal es donat a cauayler pço que sie conegut si es amich o enemich d̄ cauayleria, per ayso cascun cauayler deu honrar son senyal per ço ques guart de blasme qui gita cauayler del orde de cauayleria.
¶ Senyera es donada a Rey et a prīcep, e a senyor de cauaylers, a significāça q̄ los cauaylers deuen mantenir la honor del senyor, e de son heretatge: cor en la honor d̄l Regne o del prīcipat, et en la honor de lur senyor son honrats e loats p les gents, e en la desonor, de la terra on son e d̄l senyor de qui son los cauaylers sō pus blasmats que altres homēs. Cor en axi con per la honor

deuen esser pus loats perço cor la honor mes sta en eyls q̃ en altres homens, en axi en la desonor deuen esser mes blasmats que altres homens per ço cor ꝑ la lur flaquea o traycio son pus fortmēt deseretats Reys, e princeps, e alts barons, et son perduts mes regnes, et comtats, e altres terres, que ꝑ la flaquea e traycio de nuyls altres homēs que no sien cauaylers.

¶ Sizena part qui es d les costumes que pertanyē a caualler.

SJ nobilitat de coratge ha elet cauayler sobre los homens qui li son dejus en seruitut, noblea de costumes e de bons nodriments se couenen a cauayler: cor noblea de coratge no pogra pujar en la auta honor de cauayleria sēs eleccio de virtuts e d bones custumes. On con ayso sia en axi, donchs de necessitat se coue q̃ cauayler se couenga ab bones custumes et ab bons nodrimēts. ¶ Tot cauayler deu saber les .vij. virtuts qui son rail e començament de totes bones custumes, et son vies e carreres de la celestial gloria perdurable: de les quals .vij. virtuts son les .iij. theologicals, e les .iv. cardenals. Les theologicals son fe, speràça, caritat. Les cardenals son justicia, prudencia, fortitut, e temprança. ¶ Cauayler sens fe no pot

esser be acustumat, cor p fe veu hom spiritualmēt Deu e ses obres, creent en les coses inuisibles: e per fe ha hom sperança, caritat, leyaltat, et es hom seruidor d veritat. E per defalliment de fe descreu hom Deu e ses obres, et l's coses veres inuisibles, les quals hom sens fe no pot entendre ne saber. Per la fe qui es en los cauaylers ben acustumats van los cauaylers en la sancta terra doltra mar en peregrinacio, e fan darmes cōtra los enamichs d la creu, e son martirs con morē per exalçar la sancta fe catholica. E p fe defenen los clergues dels maluats homens qui p defaylliment de fe los menys presen, e los roben, e los desereten aytant cō poden. ¶ Esperāça es virtut quis coue molt fortment a offici de cauayler, cor per sperança remembren Deu en la batayla, a lurs cuytes e a lurs tribulacions: e p la speransa que han en Deu han socors e ajuda d Deu, qui vens la batayla p raho d la sperança et confiāça que los cauaylers han major en lo poder d Deu q̃ en lurs forces ne en lurs armes. Ab esperança es enfortit e reuengut coratge de cauayler: e sperança fa sofferre trebayls, e fa auenturar cauaylers en los perills en ques meten: et esperança los fa sofferre fam e set en los casteyls, et en les ciutats q̃ deffenen con son assetjats: e si sperança no fos, cauayler no bagra ab que usas del offici de cauaylaria. ¶ Cauayler sens caritat no pot

esser sens crueltat e mala volentat: e cō crueltat e mala volentat nos couenen ab lofficí de cauay-laria, per ayso caritat se cone a cauayler: cor si cauayler no ha caritat a Deu, e a son proysme, ab que amara Deu, ni ab que haura pietat dels homens despoderats, ni ab q̄ haura merce dels homēs vençuts q̇ demanen merce? Ni si caritat no es en cauayler, cō pora esser cauayl'r en lorde de cauaylaria? Caritat es virtut qui ajusta vna virtut ab altra, e departeix,j. vici daltre: e cari-tat es amor de la qual pot hauer tot cauayler et tot home aytanta con na mester a mantenir son offici: e caritat fa leuger lo gran carrech de ca-uayleria. E en axi con lo cauayl sens peus no poria portar lo carrech d̄l cauayler, en axi nuyl cauayler sēs caritat no pot sostenir lo gran car-rech q̄l noble coratge de caualler soste p̄ honrar cauaylaria. ¶ Si home sēs cors fos home, fora home cosa inuisible, et si ho fos, home no fora so que es: on si cauayler fos en lofficí de cauay-laria sens justicia, couengra que justicia no fos ço que es, o que cauayleria fos altra cosa contra aquella cosa que cauayleria es. E con cauayl'ria haja començament de justicia, qual cauayler acustumat a fer torts e injuries cuyda esser en lorde de cauaylaria? Desser cauayler es con li es trencada la correja de la spasa detras, e li es tolta lespasa en significāça q̄ no us d̄ cauayleria.

On si cauaylaria e justicia se couenen tant fort-
ment que cauaylaria no pot esser sens justicia,
aqueyl cauayler qui fa si mateix enjurios, et es
enamic d justicia, dessa si mateix, e renega e mēys
creu lorde d cauaylaria. ¶ Prudencia es virtut
per la qual hom ha conexença de be e de mal, e
per la qual hom ha sauiesa a esser amador del be,
e a esser enemich del mal. E prudencia es sciēcia
per la qual hom ha conexença de les coses esde-
uenidores ab les coses presents. E prudencia es
con per alscunes cauteles e maestries sab hom
squiuar los dampnatges corporals e spirituals.
On con los cauaylers siē per encalçar e destruir
los mals, e cor nuyls homēs nos meten a tāts d
perills cō cauaylers, qual cosa es pus necessaria
a cauayler que prudencia? Usança de cauayler
de guarnir e d combatre nos coue tant fortment
ab lo offici de cauaylería con fa usansa de raho
e de enteniment e de ordonada volūtat, cor mes
batayles son vençudes per maestria, e per seny
que per multitut de gents, ni de guarniments, ni
de cauaylers. On cō asso sia en axi, si tu cauay-
ler, vols acustumar ton fiyl al offici de cauayler
per mantenir la honor de cauaylaria, sapies lo
acostumar a usar de raho e d enteniment en so q̄
pusques per que sie amador de be, e enamich de
mal: cor per aytal usança prudēcia e cauaylaria
se ajusten es couenen ensēps a honrar cauayler.

¶ Fortitudo es virtut qui sta en noble coratge contra los set peccats mortals, qui son carreres per les quals hom va a infernals turments qui no han fi, glotonia, luxuria, auaricia, accidia, superbia, inuidia, ira. On cauayler qui va per aytals carreres no va al hostal on noblea de cors fa sa habitacio e sõ statge. ¶ Glotonia engenra debilitat de cors p sancfoniment e embriagamẽt: e glotonia aduu pobresa per trop despendre en mẽjar e en beure: e glotonia carrega tant lo cors de viandes que engenra peresa e flaquesa. On con tots aquests vicis sien contraris a cauayler, per asso lo forts coratge del cauayler se combat ab abstinencia e ab continencia, et axi repausa contra gola e contra sos valedors. ¶ Luxuria e fortitut se combaten la .j. contra laltre. On les armes ab que luxuria combat fortitudo son jo-uent, beyles faysons, molt mẽjar e beure, ornats vestiments, auinentesa, falsetat, tracio, injuria, menyspreament de Deu, e de paradis, e poch tembre infernals penes, e ab les altres armes semblants a aquestes. Fortitut combat luxuria ab remembrar Deu e sos manaments, e ab en-tendre Deu, e los bens els mals que pot donar, e ab amar Deu, perço cor es digne de esser amat e temut, honrat e obeit. E fortitudo combat lu-xuria ab noblea de coratge, q̃ nos vol sots metre a maluats e a sutzes pensaments, ni no vol de-

uaylar de sa alta honor per esser en blasme de les gents. On con cauayler sia dit cauayler per combatre vicis ab forsa de coratge, cauayler sẽs fortitudo no ha cor de cauayler, ni ha les armes ab les quals cauayler se deu combatre. ¶ Auaricia es vici q̇ deuayla sobre coratge a esser sotsmes de les coses vils: hon per defayliment de noble coratge qui no deffen contra la auaricia noble cor de cauayler son los cauaylers cobeus e auars, e per la cobea fan injuries et torts, e fan se sots mesos e catius daquells bens que Deus los ha sots mesos. Fortitudo ha aytal costuma que no ajuda a negun son enamich, e si hom no li demana ajuda no vol aiudar a home: cor tant es noble e alta cosa forsa de coratge en si matexa, e tanta de honor li coue esser feta que a les cuytes e a los trebayls deu esser appellada, et ajuda li deu esser demanada. On cō lo cauayler es temptat per la auaricia a enclinar son noble coratge a alcuna malueſtat, desleyaltat, traycio, adonchs deu recorrer a fortitudo en la qual no atrobara flaquea, ni volpellatge, ni despoderament, ni defallimẽt de socors et aiuda. E car ab fortitudo noble cor pot esser forts a vencer tots vicis/ auar cauayler, diable/ p que no es noble e forts de coratge per tal q̃ no sies sots mes a vils obres et a vils pensaments per auaricia: cor si auaricia e cauayl'ria se couenguessẽ, lusurer per q̃

no es cavayler. ¶ Accidia es vici per lo qual hom es amador de mal e desamador de be. On aquest es lo vici per que hom mils pot veser senyals en home de dampnacio que per altre vici: e per lo contrari de accidia mils pot hom conexer sēyals de saluacio que per altra virtut. On qui vol vençre ni sobrar accidia coue que haja en sō cor fortitut per la qual vēsa la natura del cors qui per la corrupcio el peccat de Adam es apparellada a mal. Hom qui haja accidia, totes les vegades que hom fa be na desplaer: e cō hom fa de son dan ha despler con lo dan no es major. E per ayso aytal home de lo be e lo mal dels altres homens ha trebayl e mal. On con sia cosa que desplaer do passio e trebayl a la persona, si tu cavayler, vols vençre aquest vici, a pregar te coue fortitudo qui enfortesca ton coratge cōtra accidia, la qual fortitudo vens membrant que Deu si fa be a .j. home o a molts, per tot so nos segueix que no pusca fer be a tu, con sia cosa que no li do tot quant ha, ni a tu no toyla res del teu. ¶ Superbia es vici de desegualtat, car home arguylos no vol hauer par ni egual, e per ayso ama esser sol. E cor humilitat e fortitut son dues virtuts e amē egualtat, et son contra erguyl, si tu, cavayler arguylos, vols vençre ton arguyl, ajusta en ton coratge humilitat e fortitut: cor humilitat sens fortitudo no es forts contra erguyl, cor en humilitat hon

no sia fortitudo forsa no es: e arguyl sens forsa pot esser vensut. Cō seras guarnit d totes armes sobre ton grā cavall seras erguylos? No si forsa dumilitat te fa remembrar la rahó per que est cavayler. E si est arguylos, no hauras forsa en ton coratge p la qual vences e gits d ton coratge pensamēts erguylosos. Si est enderrocat de ton cavayl, e est pres e vençut, seras tant arguylos con eras? No, cor forsa corporal haura vēsut e sobrat erguyl en coratge de cavayler / jas sia que nobilitat de coratge no sia cosa corporal: quant mes fortitut ni humilitat qui son coses spirituals deuen gitar erguyl de noble coratge qui es spiritual nobilitat. ¶ Inuidia es enueja desagradable a justicia, caritat, larguesa q̄s couenen ab lorde de cavaylaria. On con lo cavayler ha flach coratge no pot sostenir ni seguir lorde d cavayl'ria. Per defayliment de fortitudo qui no es en lo coratge del cavayler, enueja gita de son coratge justicia, caritat, larguesa. E per ayso es lo cavayler enuejos d hauer altruys bēs, e es pereros a guanyar semblants bens per força darmes, e per ayso diu mal daqueyles coses que volria hauer daquels qui les posseexē: on per ayso enueja li fa cogitar con pusca fer engans e falliments. ¶ Ira es torbament en coratge de remēbrament, et entendre, e voler. E per lo torbament lo remēbrament se conuerteix en oblidament, e entendre

en ignorancia, e lo voler en airament. On con membrar, e entendre, e voler ſien illuminament per lo qual cauayler puſca ſeguir les carreres de cauayleria que ira e torbament d̃ſperit vol gitar de ſon coratge, coue q̃ recorre a forſa de coratge caritat, abſtinencia, paſciencia qui ſon refrenament de ira, e refrigeri dels trebayls q̃ ira dona. Aytant con la ira es major, aytant es major la forſa qui vens la ira ab caritat, abſtinencia, e ab paciencia. Con la forſa es major, menor es la ira, e major es caritat, abſtinencia, e prudencia. E per la minoritat de ira, et per la majoritat de les virtuts demunt dites, mala volentat, impaſciencia e los altres vicis ſon menors: e on menors ſon los vicis, e majors ſon les virtuts, major es juſticia e ſauieſa: e per la majoritat de juſticia e de ſauieſa es major lorde d̃ cauaylaria.

¶ Dita hauem la manera ſegõs la qual fortitut es en coratge de cauayler contra los .vij. peccats mortals: are direm de tẽprança. La temprança es virtut qui ſta en mig de dos vicis, la .j. vici es peccat per maſſa granea, laltre es peccat per maſſa poca quantitat: e ꝑ ayſo enfre trop e poch coue ſtar temprança en tan couinent quantitat q̃ ſia virtut, cor ſi no era virtut enfre maſſa e poch no hauria mija, et ayſo no es ver. Cauayler ben acuſtumat deu eſſer temprat en ardiment, e en menjar, e en beure, et en parlar quis coue ab

mentir, et en vestir qui ha feyta amistat ab vana gloria, et en fer messio, e en totes les altres coses semblants a aquestes. E sens tempraça no poria mantenir la honor de cauayleria, ni la poria fer star en lo mig qui es virtut per so cor no sta en les stremitats. ¶ Usansa d cauayler deu esser en oir missa et sermo, et adorar, e pregar, e tembre Deu: cor per aytal costuma cauayler cogita en la mort e en la viltat daquest mon, et demana a Deu la celestial gloria, et tem les ifernals penes, e per ayso usa de les virtuts e d les costumes qui pertanyen al orde de cauaylaria. Mas cauayler qui dayso fa lo contrari, et creu en auirs et auaranys, fa contra Deu, e ha major fe e sperança en lo vent de son cap, et en les obres que fan les aus, et en los auaranys, que en Deu ne en ses obres: e p ayso aytal cauayler no es agradable a Deu, ni mante lorde d cauayleria. ¶ Lo fuster, nil sabater, nils altres manestrals no porien usar de lur offici sens lart e la manera quis pertany a lur offici. On con Deus haja donada raho e discrecio a cauayler con sapia usar de feyt darmes, et cō mantenga la regla e art d cauayleria/ e lo cauayler lexa sa discrecio e son enteniment q̄ raho li significa e li demostra, e gita nobilitat de son coratge, e segueix auirs e auarāys, adōcs es axi con l'home foyl qui no usa de raho e fa a vētura so que fa. E p aço aytal cauayler es cōtra

Deu, e segons raho deu esser vengut e sobrat per son enemich qui usa contra eyl de raho, e de dis-crecio, e d la sperança que ha en Deu. E si ayso no era en axi, seguir sia que auirs ne auaranys, e anima sens raho, se conẽguessen mils ab lorde de cauaylaria que Deu, discrecio, fe, sperança, e gran nobilitat de coratge, e ayso es impossibil.
¶ En axi cõ jutge segueix son offici cõ jutga segõs testimonis, en axi cauayler fa son offici con usa de raho et de discrecio qui li son testimonis de ço que deu fer en fet darmes. E en axi con lo jutge daria falsa sentencia si no jutjaua segons testi-monis, et jutjaua per auuirs e auaranys, en axi cauayler fa contra so qui es de son offici con des-ment so que raho e discrecio li demostra, et creu aço que les aus fan per lurs necessitats, et perço cor van volant per laer a auentura. On cõ ayso sia en axi, donchs per ayso cauayler deu seguir raho e discrecio, et la significança que ses armes signifiquen segons que demunt hauem dit: e de so quis fa a auentura no deu fer necessitat ni cos-tuma. ¶ A cauayler se coue que sie amador de be comu, cor per comunitat de gents fo eleta ca-uayleria: e bẽ comu es major e pus necessari que be special. E a cauayler se coue bellament parlar e bellament vestir, et hauer bell arnes, et tenir gran alberch, car totes estes coses sõ necessaries a honrar cauaylaria. Ensenyamẽt e cauayleria

se couenẽ, cor vilania e leges paraules son cõtra cauaylaria. Priuadea de bons homẽs, leyaltat, veritat, ardiment, vera larguea, honestat, humilitat, pietat e les altres coses semblants a aquestes pertanyen a cauayler. Cor en axi con hom deu conexer a Deu tota nobilitat, en axi a cauayler deu hom comparar tot so hon cauaylaria reeba honor per cells qui son en son orde. ¶ Per la custuma e lo bõ nodriment q̃ cauayler fa a son cauayl no es tant mantenguda la honor de cauaylaria, con es en la costuma e en lo bon nodriment que cauayler fa en si mateix, o en son fiyl: cor cauayleria no sta en cauall ni en armes, ans sta en cauayler. On per ayso cauayler qui acustuma ben son cauayl, et acustuma si mateix e son fiyl a maluats nodriments, faria de si mateix e de son fiyl si fer ho podia bestia, e faria de son cauayl cauayler.

¶ Part setena e darrera hon explica la honor quis coue esser feta a cauayler.

Eus ha honrat cauayler, et lo poble ha honrat cauayler, segons ques recomptat en est libre: dõcs cauaylaria es honrat offici, e molt necessari a bõ

regiment del mon: e per ayso cauayler per totes estes rahons e p moltes daltres deu esser honrat per les gents. ¶ Si Rey, e princep, e senyor de terra deu esser cauayler, cor sens que no hagues la honor qui pertany a cauayler no mereix esser princep ni senyor d terra, donchs los cauaylers deuen esser honrats per los Reys e per los alts barons: cor en axi con los cauaylers fan star honrats los Reys et los alts senyors sobre los altres homens, en axi los Reys els barons deuen tenir honrats los cauaylers sobre los altres homens. ¶ Cauaylaria e franquesa se couenen, et la franquesa e la senyoria del Rey o dl princep se couenen, car lo cauayler coue esser franch per so que lo Rey el princep sia senyor. E con ayso sia en axi, per aço coue que la honor del Rey, o de qualque senyor se sia, se couenga ab la honor del cauayler en tal manera quel senyor de terra sia senyor, e lo cauayler sie honrat. ¶ A honor de cauayler se coue que sie amat cor es bo, et que sia temut cor es forts, e que sie lohat cor es de bons fets, e q̃ sie pregat cor es priuat e conseyler de senyor. On mẽys prear cauayler perço cor es daquella matexa natura de la qual home es, es menyspreear totes les coses demunt dites per les quals cauayler deu esser honrat. ¶ Senyor q̇ en sa cort, e en son conseyl, et en sa taula fa honor a cauayler, fa honor a si mateix en la batayla.

E senyor q̃ de saui cauayler fa missatge, comana sa honor a noblea de coratge. E senyor qui multiplica honor en cauayler qui sia son seruidor, multiplica sa honor matexa. E senyor qui ajuda e mante cauayler, ordena sõ offici e enforteix sa senyoria. E senyor qui es priuat ab cauayler, ha amistat ab cauaylaria. ¶ Demanar muyler de cauayler, ni enclinar la a maluestat no es honor de cauayler. Ni muyler de cauayler qui ha fiyl de vila no hõra cauayler, e destruu la antiquitat de linatge de cauayler. Ni cauayler qui per desonestat haia fiyl de vil fẽbra, no honra paratge ni cauayleria. On con ayso sia en axi, donchs paratge en dona e en cauayler per virtut de matrimoni se coue ab la honor de cauaylaria / e lo contrari es a destruccio d̃ cauayleria. ¶ Si los homẽs q̃ no son cauaylers sõ obligats a honrar cauayler, quãt mes cauayler es tengut a hõrar si mateix, e son par cauayler? E si cauayler es tengut a honrar son cors en esser bẽ encaualcat, et gint vestit et arreat, et d̃ bones persones seruit, quant mes deu honrar son noble coratge per lo qual es cauayler, lo qual noble coratge es desõrat con cauayler hi met vils pensaments e maluats, e engans, e traycions, e gita de son coratge los pensaments nobles qui pertanyen a noblea de coratge? Cauayler q̃ desonra si mateix, e sõ par cauayler, no deu esser digne donor ni donramẽt:

Fi del libre.

cor si ho era, injuria seria feyta a cauayler qui cauayleria te hōrada en si mateix e en altre. On con cauaylaria sia e stia en cauayler, qui pot tāt honrar o desonrar cauaylaria con cauayler?
¶ Moltes son les honors e los honraments qui pertanyen esser fets a cauayler: e on majors sō, pus encarregat es cauayler a hōrar cauayleria. E cor nos hauem a parlar dl libre q̄ es del Orde de Clerecia, per ayso parlam tant breument del libre del Orde de Cauaylaria, lo qual es fenit a gloria e a benediccio de nostre senyor Deus.

Finito libro sit laus gloria Xpo.

de Mestre Ramon Lull
als Princeps...

Cavayler qui be sab amar
En conquerir tot Ultramar
En nuyla res no deu duptar,
Pensar pot que Deus vol aydar
A sa honor.
Vagen donchs Rey, Emperador
Ab gran vigor.

Rey, Emperayre e baro
Eras veyrem si seran bo:
Ne de rayso fan ganfano,
E damor de Deu gonillo/
E quals prelats
Diguen: «Nos som aparellats,
Senyors, anats.»

Al cavayler tayn cavalcar,
Escut, e sella, e brochar,
Spasa, e lança, e colps dar:
E tayn li atresi amar
Per conquerir
Lo Sepulcre, per Deu servir,
Peccats delir.

Senyors Princeps, si prometets
Al Papa que trestuyt irets,

E quey farets tot quant porets,
En gran vergonya lo metrets
Si nous vol dar
Per lo Sepulcre a cobrar:
Vets lon pregar.

¶ Cavayler no tinch per cortes
Si Deus no ama mes que res:
E no sab fer colps a manes
Damor, si gran peccador es.
Ah cavayler /
En Deu servir fay ton poder
E volenter.

¶ Cavayler qui es servidor
De Deu, no ha de res pahor,
Car confortes en son Senyor,
E en forza de bon' amor.
Ah cavayler /
Si tu vols esser bon guerrer
Ama be fer.

¶ Nuyl cavayler esta ardit
Si de virtuts no es complit,
E fals' amor sia'n son lit,
E que lonor de Deu oblit.
Ah gran baro /
Mit tota ta entencio
Que sies bo.

¶ Cauayler es per dret seruir
E que lo mal faça fugir
Per que lo be puscha venir,
E que lo do per obeir
Al Deu damar,
Ab que vaja en Ultramar
Be exalçar.

¶ May val cauayler peçejats
Per tal que Deus sia honrats,
Que maluat viu e desamats
Per Deu, e no plor sos peccats.
Ab cauaylers/
Eras veyrem quals son primers
E bons guerrers.

¶ Letra del Rey en Pere ab vnes cobles trameses a son fill l'Infāt en Marti.

MOlt car fill: entes hauem laccident de febre que hauets haut, de que hauem haut gran despler, e estam ne ab gran ansia et starem tro sapiam vostre milorament: per queus preguam, volem e manam que souen nos en certifiquets per correus cuytats, car fort nos farets gran plaer per la ansia en quē estam: et estats a regiment dels metges, eus guardats d coses cōtraries. E sapiats q̄ nos hauem fetes tres Cobles Cauallers d qui, ne on se deuen fer.

Et p̄ tal cō en aqueix Regne ha molt hom joue d̄ qui aços pertany, trametem vosen traslat entreclus en la present a fin quen prenguen eximpli. Dada en Barchña sots nostre segell secret a xiiij. dies Dagost del any Mccclxxviij. Rex Petrus.

Cobles fetes p̄ lo sēyor Rey.

Vetlan el lit suy nun penser casut
De dar cōsell als cauallers quis fan,
Ne quis faran cauallers deranan,
Es en qual loch los sera pus legut.
E dich primer que la cauallaria
Rebre deu hom de son senyor, siy es,
O de valent caualler enapres,
O de qui cap de son linatge sia.

¶ Lo loch me par que sia pus degut
Nobla Ciutat o vila gross' e gran,
Ols enamichs valentment guerrejan
Tenent al puny lança, el bras escut,
O'n esgleya on gran deuoçio sia:
E sin fa'xi no sera ja repres
Per cauallers, ne per null hom entes
Quin nobles fayts met sa pensa tot dia.

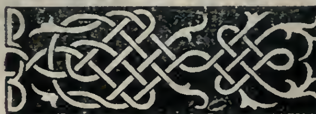
¶ Damor no chant axi con far solia,
Car me vey trop en anys auant empes,
Duptāt quem fos en mal per alcūs pres,
Perque men call que pus non chantaria.

¶ Segueix la taula d la present obra y d les Cobles finals q̃ s'hi han ajustades.

¶ Prolech. Fol. .iv.
¶ Part primera la qual tracta del començamēt de cavayleria. F. .vij.
¶ Part segona que parla del orde de cavalleria e del offici qui pertany a cavayler. F. .ix.
¶ Terça part qui specifica la examinacio qui cove esser feta al scuder con vol entrar en lorde de cavayleria. F. .xvij.
¶ Part quarta q̃ mostra la mãera segōs la qual escuder deu reebre lorde de cavaylaria. F. .xx.
¶ Part quinta: de la significança qui es en les armes de cavayler. F. .xxiij.
¶ Sizena part qui es de les costumes que pertanyen a cavayler. F. .xxvj.
¶ Part setena e darrera hon explica la honor quis cove esser feta a cavayler. F. .xxxij.
¶ Cobles d Mestre Ramon Lull als Princeps, tretes d El Consili (Obras rimadas). F. .xxxiv.
¶ Letra del Rey en Pere, ab vnes Cobles trameses a son fill l'Infant en Marti. F. .xxxv.

A lao r y gloria de la Trinitat ſantiſſima: a inmortalitat del autor dl preſēt libre meſtre Ramon Lull, doctor illuminat y martyr: y a util de noſtra ben volguda lengua materna, aqueſt breu doctrinari de l'Orde de Cauayleria (tret de .ij. Mſs. dl xv^{en} ſegle fins aci no coneguts, y unichs trellats antichs que ſapiam d eſta obra) ſe acaba d empremptar ara per primera vegada a cura y deſpeſes de miſſer M. Aguilo y Fuſter, bibliotecari de la Uniuerſitat de Barcelona, en la eſtampa den Celeſti Uerdaguer. Diada de la glorioſa verge y martyr ſanta Eularia, filla y patrona de eſta ciutat, any Mil.DCCC.lxxix.

LIBROS
PORTER
BARCELONA